

2. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

(Πίν. 3 - 7)

Ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ 1960 ἐρευνωμένου μεγάλου κτίσματος εἰς Νέαν Ἀγχιάλον ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀρχαίας Πυράσου ἐγένετο καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1966 ὑπὸ τοῦ ὑπογράφοντος (ΠΑΕ 1965, σ. 10-23).

Σκοπὸς τῆς ἀνασκαφῆς, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος, κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ κ. Ἀνδρέας Γαβρίλης, ἐν συνεχείᾳ δὲ αἱ ἀρχαιολόγοι δ. Αἰκατερίνη Παπαζαφεῖρη καὶ κ. Μαρία Λάζαρη-Εὐστρατοπούλου, ὑπῆρξεν ἡ εἰς βάθος διερεύνησις τοῦ αἰθρίου τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου καὶ κυρίως τῆς ΝΑ. γωνίας αὐτοῦ. Εἰς τὴν παρατιθεμένην συνολικὴν κάτοψιν (εἰκ. 1) ὁ ἐρευνηθεὶς χώρος καθορίζεται διὰ τῶν σημείων ΤΨ2, ΤΨ1, Λ1 καὶ Λ3.

Παραλλήλως πρὸς τὸ κύριον ἔργον τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης ἐγένοντο καὶ τὰ ἑξῆς :

α) συντήρησις καὶ στερέωσις τῶν ἐρειπίων τῶν ἀνεσκαμμένων παλαιο-χριστιανικῶν βασιλικῶν καὶ τοῦ Ἐπισκοπικοῦ μεγάρου καὶ β) περισυλλογὴ καὶ συγκόλλησις πολυαρίθμων μαρμαρίνων μελῶν, κατεσπαρμένων εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον ἢ ἀποκειμένων ἐν τῇ «ἀποθήκῃ». Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης θὰ δοθῶσι λεπτομερειακὰ στοιχεῖα καὶ περὶ τῶν δύο τούτων ἐργασιῶν (Τὸ Ἔργον 1966, σ. 5-12, εἰκ. 1-10).

Ἐν τῇ ἐκθέσει ἀκολουθεῖται ἡ ἑξῆς σειρά :

Α' Κυκλικὸς λουτρῶν.

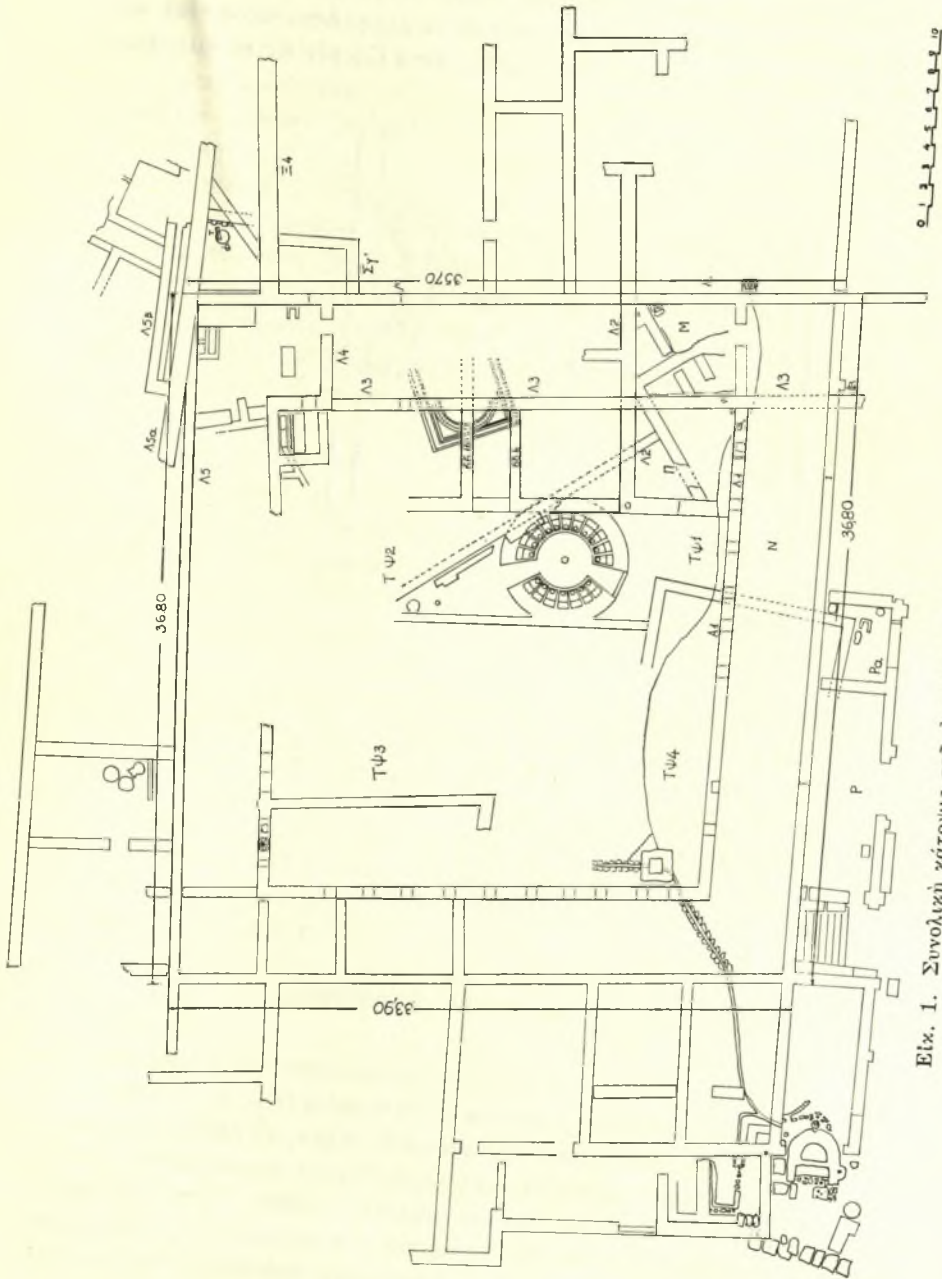
Β' Ψηφιδωτὸν δάπεδον.

Γ' Εὐρήματα Τομέως Π.

Δ' Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἀποκαλυφθέντων τοίχων καὶ κινητὰ εὐρήματα.

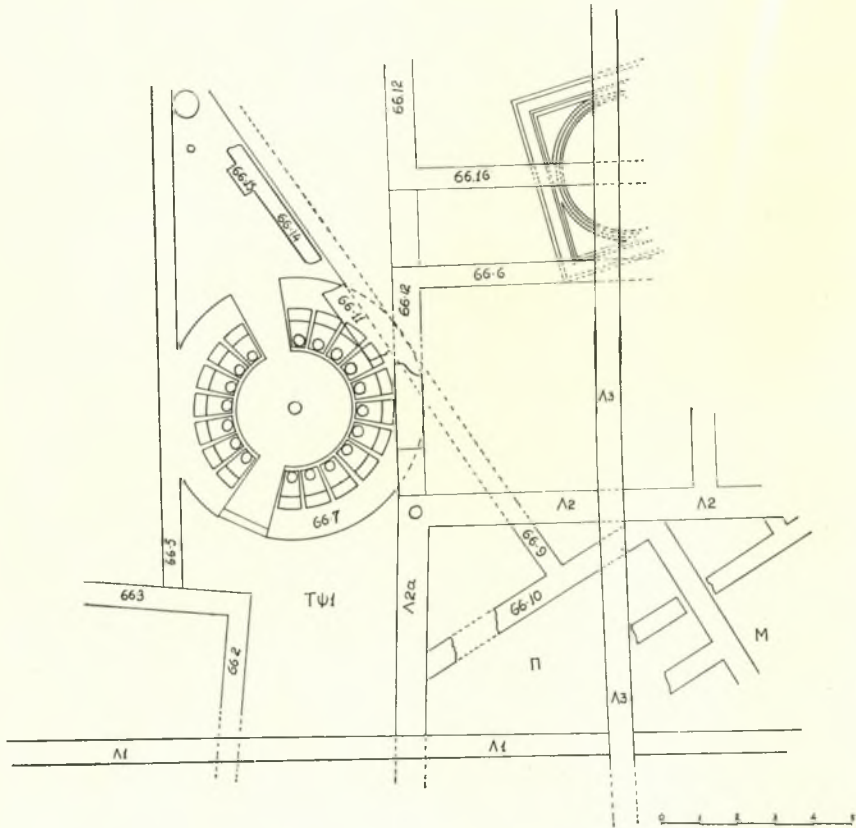
Ε' Ἔργασίαι συντηρήσεως μνημείων καὶ συγκολλήσεως γλυπτῶν.

Α' Κ υ κ λ ι κ ὸ ς λ ο υ τ ρ ῶ ν. Τὸ σημαντικώτερον τῶν εὐρημάτων τῆς ἑφεινῆς ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης εἶναι ἀναμφιβόλως περίκεντρον κτίσμα, ἀποκαλυφθὲν εἰς βάθος 2.68 μ. ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, παρὰ τὴν γωνίαν τῶν τοίχων Λ2 καὶ Λ2α (εἰκ. 1 καὶ 2). Ἐκ τῆς διατάξεως τῶν μερῶν αὐτοῦ, τοῦ σχήματός του, τῆς κατασκευῆς του καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔκτεθῶσι κατωτέρω, συνάγεται ὅτι τὸ ἀποκαλυφθὲν κτίσμα ἀνήκει εἰς τὴν γνωστὴν κατηγορίαν τῶν κυκλικῶν λουτρῶνων, πλεῖστα παραδείγματα τῶν ὁποίων ἤλθον εἰς φῶς ἐν Ἑλλάδι καὶ ἄλλαχού (RENÉ GINOUVÈS, L'établissement thermal de Gortys d'Arcadie, Paris 1959, καὶ Balaneutiké, Paris 1962, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία). Τὸ κτίσμα,

Είχ. 1. Συνολική κάτοπις του άνασκαπτομένου κτίσματος έν Νέα 'Αγχιάλω.

τοῦ ὁποίου ἡ μὲν ἔξωτερικὴ διάμετρος εἶναι 6.80 μ. ἡ δὲ ἐσωτερικὴ 2.75 - 2.89 μ., χωρίζεται διὰ δύο θυρῶν εἰς δύο ἄνισα μέρη. Δέκα ὀκτώ (18) σκαφωτοὶ λουτήρες, τοποθετημένοι ἀκτινοειδῶς, ἑπτὰ (7) μὲν εἰς τὸ μικρότερον

Εἰκ. 2. Λεπτομέρεια τῆς κατόψεως.

μέρος, τὸ δυτικόν, ἕνδεκα (11) δὲ εἰς τὸ μεγαλύτερον, τὸ ἀνατολικόν, αποτελοῦν τὴν πρὸς τὸ κέντρον ἐπιφάνειαν τοῦ κτηρίου (εἰκ. 2, πίν. 3α).

Ἡ τοιχοποιία τοῦ ἔξωτερικοῦ κυκλικοῦ τοίχου, τὸ πλάτος τοῦ ὁποίου εἶναι 0.80 μ., εἶναι ἐπιμελημένη καὶ ἰσχυρά. Ἔχουν χρησιμοποιηθῆ ἀκατέργαστοι λίθοι, πεπλατυσμένης κυρίως μορφῆς, οἱ ὅποιοι ἔχουν συνδεθῆ δι' ἀφθόνην ἀσβεστοκονιάματος. Αἱ ἔξωτερικαὶ καὶ ἐσωτερικαὶ ἐπιφάνειαι τοῦ τοίχου εἶχον καλυφθῆ δι' ἰσχυροτάτου ὕδραυλικοῦ κονιάματος (κορασανίου),

πάχους 0.04 μ., μέρος τοῦ ὁποίου διεσώθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος, τὴν ὁποίαν ἐκάλυψεν ὁ μεταγενεστέρως κτισθεὶς ἐκεῖ τοῖχος 66·11 (εἰκ. 2, πίν. 3β).

Οὗτος κατέστρεψε, μάλιστα, καὶ τέσσαρας λουτήρας τῆς πλευρᾶς ταύτης, κατὰ τὴν κατασκευὴν του (πίν. 3β).

Ὁ λουτρῶν ἐκαλύπτετο διὰ θόλου, τὸν ὁποῖον ἐξωτερικῶς ἐστέγαζον μεγάλοι κέραμοι. Τοῦτο εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας, καθ' ὅσον περιουλεγγὴ καὶ ἐντὸς τοῦ κυκλικοῦ χώρου καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, κυρίως πρὸς Βορρῶν, μέγας ἀριθμὸς πλίνθων, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τμήματα συμπαγῆ τοῦ θόλου, ἀποτελούμενα ἐκ μεγάλων πλίνθων, διαστάσεων 0.44×0.25×0.075 μ., καμπύλων, ἀρίστης κατασκευῆς, μὲ λοξόμητον τὴν πρὸς τὰ ἔσω στενὴν πλευρᾶν, ὥστε διὰ τῆς ἐπαλλήλου τοποθετήσεώς των νὰ σχηματίζεται ἡ καμπύλη τοῦ θόλου.

Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ λουτρῶνος ἔφερε καὶ ἔγχρωμον διάκοσμον, ὧς συνάγεται ἐκ τεμαχίων ἐπιχρίσματος (στούκου) λείου καὶ στυλπνοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων διατηρεῖται εἰσέτι, ἀλλοῦ μὲν ἐρυθρόν, ἀλλοῦ δὲ λευκόν, χρῶμα.

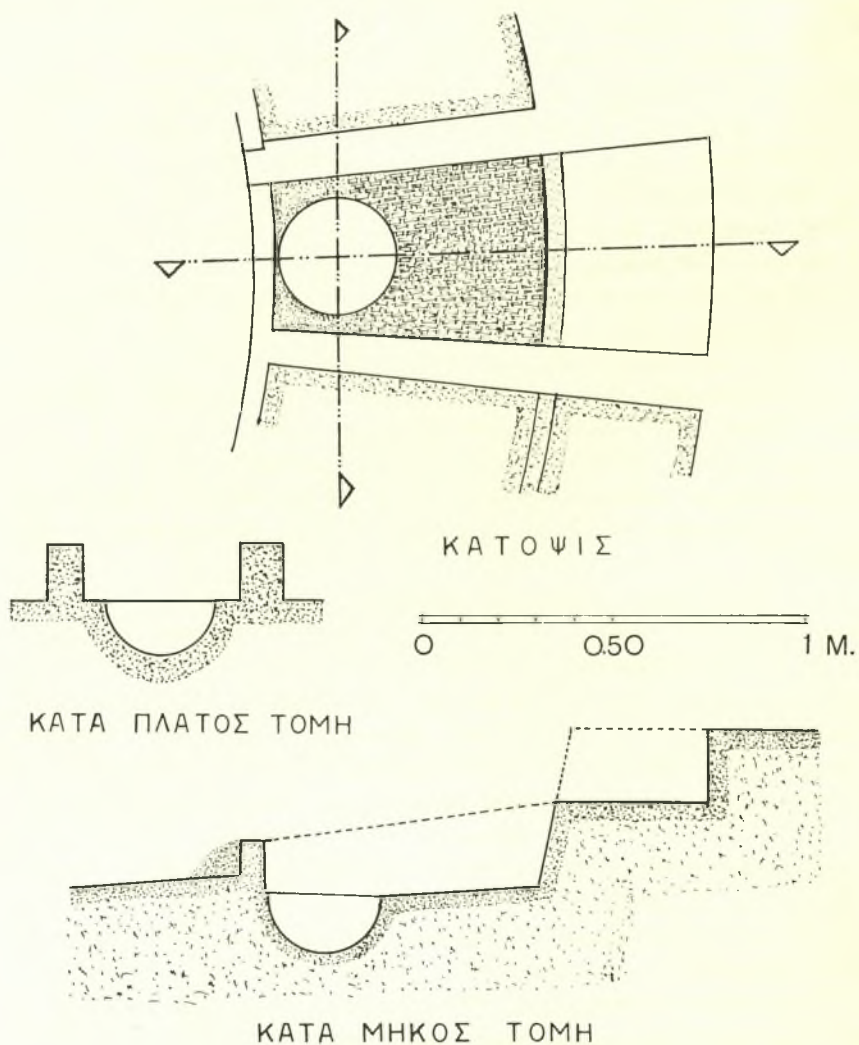
Οἱ ἀκτινοειδῶς διατεταγμένοι δέκα ὀκτῶ (18) σκαφωτοὶ λουτήρες (εἰκ. 2 καὶ 3), εἶναι κατασκευασμένοι ἐκ μικρῶν τεμαχίων πλίνθων ἢ θραυσμάτων κεράμων, τοποθετημένων ἐπὶ μιᾶς τῶν στενῶν πλευρῶν, «κολυπητῶν» εἰς ἰσχυρὸν «κορασάνι» (εἰκ. 3, πίν. 4 καὶ 5α), ὅλα δὲ αἱ ἐπιφάνειαι εἶναι ἐπιχειρισμέναι ὁμοίως διὰ «κορασανίου», ὥστε ἡ στεγανότης νὰ εἶναι τελεία.

Ἐκαστος λουτήρ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μερῶν : 1) τοῦ ἀναβαθμοῦ, ὕψους 0.22 μ. καὶ πλάτους 0.33 μ., ὅπου ἐκάθητο ὁ λουόμενος (εἰκ. 3, πίν. 4). 2) τοῦ πατώματος, τοῦ ὁποίου ἡ κατασκευὴ εἶναι ὁμοία, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, πρὸς τὴν τοῦ δαπέδου τοῦ λουτρῶνος, ἀλλ' εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον ἐκείνου καὶ 3) μιᾶς ἡμισφαιρικῆς κοιλότητος, διαμέτρου 0.30 μ., σχηματιζομένης εἰς τὸ χαμηλότερον σημεῖον τοῦ πατώματος (εἰκ. 3). Σημειοῦται, ὅτι ὑπάρχουν μικραὶ διαφοραὶ ὡς πρὸς τὰς διαστάσεις τῶν λουτήρων. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως ἰχνῶν τινων τῆς τοιχοποιίας συνάγεται, ὅτι οἱ μεταξὺ τῶν λουτήρων διαχωριστικοὶ τοιχίσκοι ὑψοῦντο μόνον κατὰ τὸ τμήμα αὐτῶν, τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸ πλάτος τῶν ἀναβαθμῶν, ὥστε ἕκαστος λουόμενος ἦτο τρόπον τινὰ ἀπομεμονωμένος ἀπὸ τῶν παραπλεύρως αὐτοῦ καθημένων.

Τὸ δάπεδον τοῦ λουτρῶνος, τῶν δύο θυρῶν καὶ τοῦ βορείως τούτου τριγωνικοῦ χώρου (εἰκ. 2, πίν. 3α καὶ 5α) εἶναι ἐνιαῖον καὶ τῆς αὐτῆς κατασκευῆς, ἤτοι ἐκ μικρῶν τεμαχίων κεράμων, τοποθετημένων ὀρθίον, ἐπὶ μιᾶς δηλαδὴ τῶν στενῶν πλευρῶν αὐτῶν, καὶ «κολυπητῶν» εἰς ἰσχυρὸν «κορασάνι», ὡς ἀκριβῶς εἶναι καὶ τὰ πατώματα τῶν 18 λουτήρων (opus incertum). Τοιαύτης κατασκευῆς πατώματα, ὡς ἐξασφαλίζοντα μεγίστην

στεγανότητα, ἐχρησιμοποιοῦντο συνήθως εἰς κτήρια, ὅπου ἐγένετο μεγάλη χρῆσις ὑδάτων, ὡς π.χ. εἰς τὰ λουτρά.

Εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν κτίσμα παρουσιάζεται ἐν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον

Εἰκ. 3. Οἱ λουτήρες. Λεπτομέρειαι.

ἐλλείπει ἐκ τῶν ἄλλων ὁμοίων γνωστῶν παραδειγμάτων. Εἶναι δὲ τοῦτο τὸ ὑπόγειον σύστημα ἀποχετεύσεως. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ κυκλικοῦ πατώματος

(εἰκ. 2, πίν. 3α) ἀνοίγεται κατακορύφως στρογγύλη ὀπή, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔχει τοποθετηθῆ πῆλινος σωλήν, ὕψους 0.43 μ. καὶ διαμέτρου 0.29 μ. Ἀπὸ τῆς πρὸς Νότον πλευρᾶς τοῦ κυλίνδρου τούτου ἐκκινεῖ ὀριζοντίως ἕτερος πῆλινος σωλήν, διαμέτρου 0.21 μ., μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν θάλασσαν.

Ὁ ὀριζόντιος οὗτος σωλήν εἶναι τοποθετημένος κατὰ 0.14 μ. χαμηλότερον τοῦ στομίου τοῦ κατακορύφου σωλήνος, κατὰ 0.06 μ. δὲ ψηλότερον τοῦ πυθμένου αὐτοῦ, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀποστράγγις καὶ ὁ καθαρισμός.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως ἐπιτυγχάνηται ταχεῖα ἀποχέτευσις τῶν πολλῶν, ὡς φαίνεται, ὑδάτων τοῦ λουτρῶνος, τὸ δάπεδον αὐτοῦ ὡς καὶ τὸ τοῦ βορείως εὐρισκομένου τριγωνικοῦ χώρου (εἰκ. 2, πίν. 3α) ἔχουν ἰσχυροτάτην κλίσιν πρὸς τὸν ἐν τῷ κέντρῳ σωλήνα. Ἡ κλίσις αὕτη ἀπὸ μὲν τῶν κατωφλίων τῶν δύο θυρῶν πρὸς τὸ κέντρον εἶναι 0.38 μ., ἀπὸ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ πρὸς Βορρᾶν τριγωνικοῦ χώρου ὁμοίως πρὸς τὸ κέντρον ἀνέρχεται εἰς 0.60 μ.

Αἱ δύο θύραι τοῦ λουτρῶνος δὲν εἶναι τοποθετημέναι εἰς τὸν ἄξονα αὐτοῦ. Τοῦτο, ὡς γνωστόν, ἐγίνετο πρὸς ἀποφυγὴν δημιουργίας ἰσχυροῦ ρεύματος ἀέρος. Ἡ πρὸς Νότον θύρα εἶχεν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς πλευρᾶν (μῆκους 1.25 μ.) μονόλιθον, πιθανῶς μαρμαρίνον, κατώφλιον, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς κατ' εὐθείαν γραμμὴν διακοπῆς τοῦ δαπέδου αὐτῆς (εἰκ. 2, πίν. 5α).

Ὁ νοτίως τοῦ κυκλικοῦ λουτρῶνος χώρος ἀρχικῶς ἦτο ἐλεύθερος, δὲν ὑπῆρχον δηλαδὴ οἱ τοῖχοι 66-2, 66-3, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς μεταγενεστέραν οἰκοδομικὴν περίοδον (εἰκ. 2). Ὁ χώρος οὗτος ἦτο ἐστρωμένος διὰ δαπέδου λίαν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς, ἐκ θαλασσίου χάλικος, στρογγύλου, μικρῶν διαστάσεων μετὰ συνδετικοῦ μείγματος περιέχοντος θηραϊκὴν γῆν (πορσελάνην).

Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βορείως τοῦ λουτρῶνος τριγωνικοῦ χώρου ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα κυκλικῆς ἐστίας, ἐκτισμένης μεταγενεστέρως ἐπὶ τοῦ ἐκ κεράμων δαπέδου (εἰκ. 2, πίν. 5β). Ἡ τοιχοποιία αὐτῆς εἶναι ἄνευ ἐνδιαφέροντος, ἐκ μικρῶν λίθων καὶ πλίνθων. Αἱ ἐπιφάνειαι τῶν τοίχων φέρουν ἐπίχρῖσμα ἐκ πηλοῦ εἰς δὲ τὸ πάτωμα ἔχουν χρησιμοποιηθῆ δύο μεγάλοι στρωτῆρες κέραμοι, πλάτους 0.42 μ. ἑκάστην.

Ἀπὸ Δυσμῶν τὸ κυκλικὸν κτίσμα ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ τοίχου 66-5, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶναι ἐνσωματωμένον (εἰκ. 2). Διὰ τὴν πρὸς Ἀνατολὰς ὁμως διαμόρφωσιν τοῦ ἀρχικοῦ χώρου δὲν δύναται πρὸς τὸ παρὸν νὰ γίνῃ λόγος, ἔνεκα τῆς μεγάλης ἀλλοιώσεως, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον εἰς αὐτὸν αἱ μεταγενέστεραι ἐπάλληλοι κατασκευαί.

Ἐκ τοῦ παχέος στρώματος (ὑψους 0.08 - 0.10 μ.) καταλοίπων πυρὸς

α. Τὸ κυκλικὸν χτίσμα.

β. Οἱ λουτήρες καὶ ὁ τοῖχος 66 - 11.

Οι σκαφωτοί λουτήρες.

α. Τὸ δάπεδον.

β. Ἡ ἑστία.

α. Συγκολληθέν θοράκιον.

β. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον.

α. Συγκολληθέν θωράκιον.

β. Συγκολληθέν θωράκιον.

γ. Συγκολληθεῖσα ἐπιγραφή.